

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ НА ЗАНЯТТЯХ У ГУРТКАХ

Курчій О.В., Кушнерьова А.В.

Донбаський державний педагогічний університет

У статті визначено сутність понять творчості та творчих здібностей. Досліджено літературні джерела та публікації у педагогічній періодичній пресі щодо зазначеної проблеми. Авторами докладно обґрунтовано актуальність проблеми розвитку творчих здібностей учнів у сучасній школі. Теоретично обґрунтовано основні ідеї та положення досліджуваної проблеми. Визначено умови, що забезпечують ефективність формування творчих здібностей дітей та вивчено й узагальнено педагогічний досвід з розвитку творчих здібностей учнів на заняттях у гуртках.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, гурток, позашкільна освіта, середня школа.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку суспільства одним із пріоритетних завдань, що визначені Національною доктриною розвитку освіти в Україні, є створення передумов для виховання особистості, здатної творчо мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни в умовах докорінної перебудови всіх сфер життєдіяльності. У зв'язку з цим нині відбувається модернізація національної системи освіти та вироблення новітніх концепцій виховання людини, де стратегічним завданням є формування творчої особистості, реалізація її природних нахилів і здібностей в освітньому процесі.

Актуальність дослідження проблеми творчого розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів зумовлена потребою у зростанні творчих ресурсів дитини в умовах глобалізації суспільства, необхідністю покращення творчої активності в усіх сферах конструктивної діяльності у зв'язку з прискоренням розвитку всіх сфер духовного і матеріального виробництва в суспільстві та у провідній ролі творчості як суб'єктивного й об'єктивного факторів розвитку культури самої особистості учня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. До проблеми розвитку творчих здібностей особистості, організаційно-методичного супроводу процесу його впровадження у своїх працях зверталися відомі вчені, педагоги та науковці нашої країни та країн зарубіжжя: В. Барко, І. Матюша, С. Соловейчик, П. Тронько, А. Тютюнников, В. Черноус та ін. Питання формування творчої особистості та принципи творчої активності учнів досліджували: П. Авачов, В. Андреев, Д. Зербін, Т. Ільїна, М. Данилов, В. Дружинін, В. Колітов, Г. Костюк, О. Матюшкін, В. Моляко, Г. Полякова, В. Рибалка, О. Савченко, С. Сисоева та ін. Великого значення в організації роботи з розвитку творчих здібностей учнів середньої школи, у яких розглядаються питання теорії і практики навчання, виховання і розвитку дітей мають праці: Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанського, Г. Ващенко, В. Сухомлинського. Особливості формування творчих якостей учнів

під час проведення занять у гуртках розкривають: Г. Александровська, Н. Литвинова, І. Прус, Я. Треф'як, Т. Цвірова та ін.

Отже, дослідження показали, що на передній план виходить проблема виховання у школярів виробничої культури, розвитку творчої ініціативи, що є однією з основних передумов розвитку творчої особистості.

Мета статті. Головною метою цієї статті є узагальнення педагогічного досвіду щодо розвитку творчих здібностей учнів на гурткових заняттях у позашкільних навчальних закладах та визначення умов, що забезпечують ефективність формування творчих здібностей дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Останнім часом проблема розвитку творчих здібностей особистості, розкриття її творчого потенціалу займає пріоритетне місце у системі освіти нашої країни.

Творчість характеризується як вища форма діяльності людини, що вимагає тривалої підготовки, ерудиції та інтелектуальних здібностей, є основою людського життя, джерелом усіх матеріальних і духовних благ. Поняття «творчість» в українському педагогічному словнику трактується, як «продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення» [9, с. 325]. Отже, творчість завжди передбачає діяльність, одержання результату, що володіє певною новизною та унікальністю.

Сутність поняття «творчість» розглядають вчені, дослідники, педагоги і психологи нашої країни та країн зарубіжжя. Відомий педагог В. Сухомлинський визначав, що творчість – це особлива сфера духовного життя, самоствердження, коли розгортається оригінальність та особливість усякої дитини. Психолог Л. Виготський зазначав, що творчою зветься кожна діяльність, яка створює щось нове... Він також стверджував, що творчість є необхідною умовою існування, і все навколо зобов'язане своїм походженням творчому процесу людини [3]. На думку С. Рубінштейна: «Творчість – діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, які, в свою чергу, мають суспільну значущість». Безумовно, продукти творчої діяльності школярів відзначаються певними елементами новизни і носять скоріше за все суб'єктивний характер. Звичайно, елементи

новизни, які школяр вносить у свою діяльність, мають досить відносний характер, проте вони є передумовою динамічності тих знань, якими володіє дитина. З розширенням цих знань з'являється можливість більш високого рівня прояву новизни та оригінальності [7]. Отже, перед школою та позашкільними закладами ХХІ століття стоїть завдання – виховання всебічної, гармонійної та творчої особистості. І є дуже важливим правильно організувати цей процес.

У спільній структурі творчої діяльності, що розглядається, як система, можна виділити декілька основних підсистем. Це – процес творчої діяльності, продукт творчої діяльності, особа творця, середовище і умови, у яких протікає творчість. У свою чергу в кожній з названих підсистем можна виділити їх складові: формування задуму та його реалізація. Особа творця характеризується здібностями розуму, темпераментом, віком та характером. Середовище і умови є фізичним оточенням, колективом, стимуляторами і бар'єрами в творчій діяльності.

Отже, дослідження літературних джерел та публікацій у педагогічній періодичній пресі говорять про те, що творчість – це досить складний і своєрідний процес, якому можна навчитися. Для цього необхідно виявити його закономірності, на основі яких можна створити певні методи або прийоми.

Аналіз літературних джерел доводить зацікавленість багатьох вчених, педагогів, дослідників щодо поняття «творчі здібності». На думку Б. Теплової творчі здібності є стійкими властивостями людини, що виявляються у її навчальній, виробничій та іншій діяльності і становлять необхідну умову її творчого розвитку [6, с. 7].

У своєму дослідженні В. Андреев виділяє: мотиваційні, інтелектуально-логічні, інтелектуально-евристичні, моральні, естетичні, комунікативно-творчі, самоорганізаційні та індивідуальні здібності, які є компонентами творчих здібностей і повно розкривають структурну модель творчих здібностей особистості до навчально-творчої діяльності [2].

Г. Александровська визначає, що саме в шкільному віці в учнів починають формуватись творчі здібності, необхідні для подальшого естетичного розвитку, формування духовної культури, вироблення єдності в розумінні красивого, доброго, правильного, та цілісного сприйняття змісту і форми світу [1, с. 64]. Адаже для дитини більш важливим є процес творчості, аніж її результат. Тому, розвивати творчі здібності дитини треба з урахуванням вікових психофізіологічних особливостей, що потребує глибокого знання педагогом індивідуальних рис вихованця, уважного й тактовного ставлення до неповторності його особистості.

В. Черноус у своїй публікації «Творчі здібності особистості: визначення, сутність, структура» (Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2012. – № 5. – С. 82–87) щодо проблеми формування творчих здібностей констатує, що творчі здібності розвиваються у процесі креативної діяльності та є сукупністю властивостей і особистісних якостей людини, які відзначаються відповідністю до вимог певного виду творчої діяльності, що зумовлюють їхню результативність. Дослідник також зазначає, що для розвитку творчих здібностей особистість повинна мати внутрішню мотивацію.

Вивчення науково-педагогічної літератури доводить, що важливого значення для творчого розвитку особистості набувають заняття у позашкільних навчальних закладах – гуртках. За своєю сутністю гурток – це специфічна спільність дітей та учнівської молоді, яка ґрунтується насамперед на добровільності, спільності інтересів, спрямованості на певний вид навчальної та практичної діяльності; середовище, де забезпечуються умови інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дітей, реалізація їхнього творчого потенціалу в галузі позашкільної освіти і виховання та створюються комфортні умови соціальної адаптації до умов реального життя.

Головною метою гурткової роботи є створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей у вільний час й задоволення їх освітніх потреб.

Отже, педагогічний процес у позашкільному навчальному закладі спрямований на всебічний розвиток творчої особистості, формування соціального досвіду на основі власних бажань дитини, урахування її нахилів і задатків. У позашкільному педагогічному процесі дитина не просто відтворює засвоєне раніше, а й доповнює та удосконалює те, що засвоїла, чого навчилася. У цьому полягає закон творчої поведінки й особливність методики позашкільного педагогічного процесу, яка будується на обов'язковому заохоченні дитини, багатстві вражень, створенні оптимальних людських стосунків, які є джерелом продуктивної творчої діяльності дитячої спільноти. Найголовнішою функцією позашкільних навчальних закладів є знаходження таких видів діяльності, такої праці, у якій дитина змогла б стати справжнім творцем, тому що без цього не може бути й мови про розвиток творчої, всебічно розвиненої особистості.

Питання роботи позашкільних закладів досліджувала велика кількість вчених та педагогів. Наприклад, С. Шацький у своїх працях наголошував, що завдяки позашкільному вихованню можна досягти того, що всі діти й підлітки зможуть розвивати свої творчі здібності та позитивні інтереси. Він зазначав, що діти допитливі, намагаються до всього доторкнутися, усе спробувати; прагнуть виявити себе, ділитися своїми враженнями, звідси і розвиток творчої уяви, фантазії. У своїй практичній діяльності С. Шацький завжди створював найсприятливіші умови для творчої цікавої роботи, в якій діти могли б «виявити себе». Пропонуючи відкрити дитячий клуб, він спирався на головну ідею дитячого клубу – організувати центр, де дитяче життя будуватиметься на основі вимог, які впливають із природи дитини. На його погляд, клуб – це таке творче об'єднання вихованців, де створені найсприятливіші умови для різноманітних зустрічей, цікавого дозвілля, змістовної праці, занять місцевством, гри тощо [8].

Т. Суценок розглядає позашкільну педагогіку як науку про виховання творчістю, пріоритетними категоріями якої є поняття: «співтворчість, інтерес, захоплення, творча діяльність, дослідництво, інтелектуальна незалежність, саморозвиток, психологічний комфорт, обдарованість, гармонійний і всебічний розвиток, взаємодія» [5]. Авторка також зазначає, що найголовні-

шою функцією позашкільних навчальних закладів, без якої не може бути й мови про розвиток творчої, всебічнорозвиненої особистості, є знаходження таких видів діяльності, такої праці, де дитина змогла б стати справжнім творцем.

Розглядаючи питання розвитку творчих здібностей учнів на заняттях у гуртках, Г. Александровська зазначає, що наявність творчих здібностей у людини ще не гарантує творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний «двигун», що запустив би в роботу механізм мислення, тобто необхідні мотивація до діяльності бажання й воля. На її думку: «Гурткова робота в позашкільних навчальних закладах, допомагає розв'язувати окреслені питання, зокрема шляхом організації творчої діяльності» [1, с. 65].

Позашкільна робота являє собою сукупність різних видів роботи і має широкі можливості впливу на дитину. Це – різноманітна позашкільна діяльність, що сприяє більш різнобічному розкриттю індивідуальних здібностей дитини, розвитку в дітей інтересу до різних видів діяльності та збагачує особистий досвід дитини, її знання про розмаїття людської діяльності, під час яких дитина набуває необхідні практичні вміння і навички.

Робота у гуртку несе дитині спілкування з іншими дітьми, радість і задоволення від виконання роботи та розвитку творчих здібностей. Під час проведення занять у гуртку потрібно навчити вихованців бачити і творити красу, яка буде милувати та радувати оточуючих і розвивати явлення у дитини.

Успіх виховання й навчання багато в чому залежить від того, які методи й прийоми використовує педагог, щоб донести до дітей певний зміст, сформувати в них знання, уміння, навички, а також розвинути здатності в тій або іншій області діяльності. Г. Александровська відзначає, що для реалізації передумов розвитку творчих здібностей вихованців використовуються такі ефективні форми й методи навчання, як: пояснювально-ілюстративний, розповідь, бесіди, робота з книгою, демонстрація, вправи, практичні роботи репродуктивного і творчого характеру, методи мотивації і стимулювання, навчального

контролю, взаємоконтролю й самоконтролю, проблемно-пошуковий, пізнавальна гра [1, с. 64].

Дослідження літературних джерел та публікацій педагогів і дослідників говорять про те, що дуже часто для розвитку творчих здібностей на заняттях у гуртках вчителі використовувати ігри, які допомагають розвивати у дітей допитливість, змушувати їх логічно мислити та сприяли б кращому запам'ятовуванню теоретичного матеріалу. Тому потрібно з вихованцями проводити творчі та розвиваючі ігри, які при усій своїй розмаїтості об'єднані під загальною назвою не випадково, вони всі виходять із загальної ідеї та мають характерні творчі моменти.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проблема розвитку творчих здібностей дітей сьогодні є дуже актуальною. Якими б феноменальними від природи не були здібності, самі собою, поза навчанням та діяльністю вони розвиватися не можуть. Тому, завдання позашкільних закладів – виявити і розвинути їх у доступній і цікавій дітям творчій діяльності, використовуючи ефективні форми та методи навчання.

Залучення учнів до творчої діяльності розкриває перед ними горизонт людських можливостей і сприяє правильному визначенню свого місця на широкому полі власних знань, умінь та здібностей. Саме в творчості людина реалізує в усій повноті свої знання, уміння та здібності, а отримавши можливість випробувати себе в різних видах діяльності, точно переконується в наявному арсеналі знань, умінь та здібностей і тим самим адекватно оцінює свої можливості.

Таким чином, повноцінний розвиток творчих здібностей дитини, у певній мірі залежить від умов та методів організації позашкільної роботи, які передбачають залучення учнів до наукового пошуку і використання отриманих знань на практиці при вмілому педагогічному керівництві. Отже, сьогодні одним із основних завдань діяльності позашкільного навчального закладу залишається забезпечення атмосфери комфорту, доброзичливості та співпраці й створення умов для розвитку дитячої творчості.

Список літератури:

1. Александровська Г. Л. Развитие творческих способностей учащихся в внешкольных учреждениях / Г. Л. Александровская // Освіта впродовж життя: Таврійський вісник освіти. – 2014. – № 3 (47).
2. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества / В. И. Андреев. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1988. – 288 с.
3. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк: Кн. для учителя. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
4. Закон України «Про позашкільну освіту» // Освіта України. – 2000. – № 31. – 16 с.
5. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка: навч. посіб. / Т. І. Сущенко. – К.: ІСДО, 1996. – 144 с.
6. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий / Теплов Б. М. – М., 1961. – 536 с.
7. Художественное творчество и ребенок / Под ред. Н. А. Ветлугиной. – М., 1972. – 236 с.
8. Шацкий С. Т. Что такое клуб? / С. Т. Шацкий // Избр. пед. соч.: в 2 т. – М.: Учпедгиз, 1980. – Т. 1. – С. 258-266.
9. Український педагогічний словник / Под ред. С. Гончаренко. – К., 1997.

Курчий О.В., Кушнерева А.В.

Донбасский государственный педагогический университет

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ СЕРЕДНЕЙ ШКОЛЫ НА ЗАНЯТИЯХ В КРУЖКАХ

Аннотация

В статье определена суть понятий творчества и творческих способностей. Исследованы литературные источники и публикации в педагогической периодической прессе по данной проблеме. Авторами обстоятельно обоснована актуальность проблемы развития творческих способностей учащихся в современной школе. Теоретически обоснованы основные идеи и положения исследуемой проблемы. Определены условия, обеспечивающие эффективность формирования творческих способностей детей и обобщен педагогический опыт развития творческих способностей учащихся на занятиях в кружках.

Ключевые слова: творчество, творческие способности, кружок, внешкольное образование, средняя школа.

Kurchiy O.V., Kushnereva A.V.

Donbass State Pedagogical University

THE DEVELOPMENT OF THE CREATIVITY OF THE SECONDARY SCHOOL PUPILS AT THE CAS ACTIVITIES

Summary

The meaning of the creativity is determined in the article. The literature and the articles in the periodicals regarding this problem are investigated. The authors prove are examined the problems of the pupils creativity development at the modern school. The main ideas and conceptual issues of this problem are theoretically substantiated. Are determined the arrangements, which are provide an effectiveness of the children creativity formation. In the article the pedagogical experience of the pupils' creativity development at the CAS activities are examined and generalize.

Keywords: creativity, CAS activities, secondary school.